QVOD DEVS BENE VERTAT!

EX

HISTORIA CIVILI

DE

HENRICO PIO SAXONIAE DVCE AC MISNIAE MARCHIONE

IN CELEBERRIMA LEVCOREA

PVBLICE DISPVTARVNT

PRAESES

M. Gottlieb Wernßdorff

Schönwalda-Saxo

ET

RESPONDENS

SAMVEL Müller

Freib. Miſn.

CALEND. DECEMBR. M DC XCIV.

H. L. Q. C.

EDITIO III.

VITEMBERGAE, LITERIS VIDVAE GERDESIAE.

1730.

Digitized by Google

Digitized by Google

Q. D. B. V.

§. I.

Si ulla unquam proſapia quam plurimos, eosque optimos, Principes orbi terrarum dedit, certe ea fuit Saxonica, ex qua tot Duces, Reges, Imperatores prodierunt, ut nulla fere ſit tam illuſtris Europæ familia, quæ non huic vel originem debeat, vel cognatione ſaltem & affinitate innexa ſit. Quos quidem omnes recenſere in præſenti non vacat, ſolos Miſniæ ac Thuringiæ Marchiones exempli loco adduxiſſe contentis. Ex his per tot ſecula floruere Dieterici, Friderici, Alberti, Mauritii, Auguſti, Chriſtiani, & nuper admodum deplorando Reipublicæ fato extincti Johannes Georgii, Principes laude noſtra majores, & ad omnem poſteritatis memoriam celebrandi. De Henri-

Digitized by Google

eis vero quid dicam, cujus quidem nominis quatuor inprimis celebres Scriptoribus memorantur, quorum duo Conradi M. ætatem præceſſerunt, duo eandem ſecuti ſunt. Primus ab Henrico IV. Imp. ob navatam Saxonibus libertatem propugnantibus operam ditionibus ejectus morte obiit repentina. Alter idemque filius ſine liberis decedens, Conrado, cui poſtea Magni cognomen eſt inditum, hactenus carceri ferreo Kirchbergæ incluſo, ampliſſimam Miſniæ hæreditatem reliquit. *Vid. Albinus Comment. Miſn. Laur. Fauſtus in Stemm. Sax. Expl. p.* 103. *Fabr. Annal. urbis Miſn. ad annum* 1126. Ab hoc duos Henricos numeramus, quorum alter ILLVSTRIS, alter PII cognomen a virtutibus, queis eminebat quisque, accepit. Namque ille ſuperior, cum ex metallis Freibergenſibus ingentem pecuniam feciſſet, Nordhuſii equeſtres ludos magnificentiſſime habuit: Bella cum Boruſſis ethnica ſuperſtitione infectis, cum Henrico Brabantino, ab exceſſu Henrici Raſponis, Thuringiæ Landgrafii, illas ſibi Provincias aſſerente, feliciſſime geſſit. Ab Auſtriæ quoque Ducatu acquirendo parum abfuit, niſi imprudentia Legatorum, & aſtu Bohemiæ Regis Wenceslai ampliſſimæ accesſionis ſpes intercepta fuiſſet. *Vid. Com-*

Comment. Albini de Miſn. Tit. XV. p. 385. *usque* 394. *& p.* 456. *Cranzius in Sax. Lib. VIII. Cap.* 27. *Moll. A. Fr. ad An. C.*1237. *&* 1242. *Denique Chytræus, Fabricius, aliique.* Verum huic immorari diutius noſtri non eſt inſtituti; quin ad Henricum Pium, ejus, quæ nunc feliciter rerum in Saxonia potitur, proſapiæ conditorem progredimur, deque hujus vita, rebusque geſtis, quantum paginarum anguſtia capiet, exponemus.

§. II. Natus ille anno recuperatæ Salutis 1473. d. 16. Martii, hora quaſi duodecima, Dreſdæ ex antiquiſſima Thuringiorum & Miſnenſium familia, (*Bohemus* 72um numerat, ſed falſo) *Bucholtz. Ind. Chronol. ad A.* 1473. Patrem habuit Albertum cognomine Animoſum, incomparabilem heroëm, amicis ſalutarem, hoſtibus, qvos & fama ejus & vultus terrebat, timendum ſimul & exteris etiam Regibus cultum ac magni æſtimatum. Sic enim laudat *Phil. Melancht. in Orat. de Orig. Miſn.* Namque Matthiam Hunniadem Hungariæ Regem, ne in ipſa Germaniæ viſcera ſuis penetraret armis, vel ipſo fatente, prohibuit. Caroli Gibboſi Galliæ Regis, & Caroli Audacis Burgundiorum Ducis, audaciam repreſſit. Maximilianum Auſtriæ Archi-Ducem, poſt Imperatorem a Brugenſibus captum in libertatem aſ-

Digitized by Google

ſeruit. Bohemiæ quoque ac Poloniæ Reges, Germaniam turbaturos, autoritate ſua cohibuit. Quibus ille rebus effecit, ut a Pontifice Rom. Innocentio VIII. aurea roſa donatus per epiſtolas Dextera Manus Imperii, a Belgico milite Rolandus, ab aliis Hector alter & Carolus M. ſalutaretur. *Vid. Chytr. Sax. Lib. l. p.* 47. *Fabr. Rer. mem. Univ. Sax. p.* 303. *Fauſtus l. c. & Ant. VVeckius in Deſcr. Dresd. p.* 125. Virtutem quoque ejus bellicam *Conr. VVimpina Prof. Lipſ.* togatam, *Herm. Buſchius in Carminibus* perpulchre deſcripſerunt. Ipſe *Albertus Cranzius* in Duces ſuperioris Saxoniæ iniquus alias, (ut *Albinus in Orat. de Orig. Sax. & Celeb. Schurzfl. in Diſſert. de Friderico III.* obſervant,) eum hunc in modum laudat: *In Caſtris moriens defecit Princeps animo & rebus geſtis egregius, qui canos ſuos multis bellis pro imperio fatigavit. In Sax. Lib.* 13. *C.* 27. *p.* 349. Gubernator imp. in Belgio, transmittenda ad poſteros dignitate a Maximiliano I. Imperatore, ipſiusque adeo Friſiæ hæreditaria poſſeſſione auctus eſt. *Vid. Pontus Heuterus Rer. Belg. Lib. V. ad annum* 1498. plura qui ſcire deſiderat, adeat *Mich. Bohemum in vita ejus cum notis Celeb. Polyhiſtoris noſtri.* Mater Henrico noſtro fuit Sidonia vel Zedena, Podiebracii Bohemiæ Regis

Topar-

Digitized by Google

Toparchæ in Kunſtad, Comitis de Bernec & Nidda, filia, forma non minus, quam virtute, omnibus commendanda. *Moll. A. F. p.* 103. Quæ cum Albertum quinque marium, & trium fœmellarum patrem feciſſet, anno 1510. in arce Tarantina, eodem illo anno, ſub cujus finem Fridericus filius, Teutonici primo ordinis in Boruſſia Magiſter, poſt Magdeburgenſis Epiſcopatus Coadjutor, ex aqua inter cute Rochlicii extinctus fuit, deceſſit. *Chytr. Sax. p.* 48. *Fabr. A. urbis Miſn. A.* 1510. *Lib. III. p.* 79. & *Rer. Mem. Univ. Sax. p.* 311.

§. III. Quid mirum igitur ex optimis fontibus hiſce optimum quoque defluxiſſe rivulum. Neque enim Pater fortis probaque mater timidum ac vecordem procreare filium potuerunt. Henricus itaque noſter præclara & excellenti præditus indole a primis ungviculis educationem liberalem admittens, brevi dignum ſe tantis Parentibus filium oſtendit, & conſervandæ propagandæque Albertini Stemmatis gloriæ non contemnenda præ ſe tulit indicia. Juvenis admodum a Patre Martio quidem heroë, ſed tamen Muſis etiam amico, in Academiam Lipſienſem cum fratribus miſſus eſt, ut omnibus, quæ Principem ornant, artibus imbueretur. Quem illa

illa ſubinde felix ingeniorum obſtetrix accepit, formavit, atque & ſago & togæ convenientia infudit, quæ poſt uſus, magiſter ſolertiſſimus, adeo perfecit, ut cives in eo Patrem redditum & affirmarent certatim, & ſibi gratularentur maxime. *Vid. Betulius* 𝔖. ℌ. 𝔖.

§. IV. Moribus fuit commodis & ad priſcam fidem modeſtiamque exactis. Placidam æque ac rigidam ſortis faciem eodem ferebat animo, & quod corrigi non poterat, fortiter ſuſtinebat, neceſſitatique parens, quemvis fortunæ ictum conſtantia eludebat. Animus in eo erat erectus ac integer, & ſingulari clementia temperata ſeveritas. Magna in Deum pietas, incredibilis in ſuos cives amor, Indoles ſago æque ac togæ apta, certe utriusque artibus inſtructisſima. Laboris patiens & in agendo impiger, nec voluptates inanes captans, denique ad paternæ virtutis exemplum facta. *Vid. Seckendorf. Comment. Hiſt. & Apol. de Lutheraniſmo L. I. P. 2. p.* 198.

§. V. Quæ quidem tum primum eſt cognita, quando decem & octo annos natus a Patre Alberto in Friſiam eſt abductus, campusque adeo, in quo generoſa mens decurreret, apertus eſt. Id enim imprimis cupiebat Pater, ut ſibi quam ſimil-

ſimillimum filium decedens relinqueret. Et fauſta omnino erant illius expeditionis auſpicia: Recuperabatur Werda, fortiſſime licet defendentibus Montfortiis, horumque ipſorum Caſtrum, a quibus appellationem ducebant, ſimul recipiebatur. Harlemenſes inſolentius ſe gerentes, & pro aquilis panes, pro leonibus caſeos, ſignis ſuis inferentes, coërciti, Gandavenſiumque agris longe lateque vaſtatis, tumultuante plebe, ſenatus ad petendam Alberti gratiam eſt compulſus. Majori pertinacia Sluyſa Flandriæ utebatur, quam Philippus Ravenſteinius valido cum præſidio e Gallis, Germanis, Danisque collecto, tenebat. Sed cum foris arctiſſima obſidione, domi diſſidiis & peſtilentia vexaretur, victorum ſeſe arbitrio permiſit, *de quibus omnibus vid. Bohemus l. c.* Flandria domita rebellis reſtabat Friſia, in ordinem redigenda. Immittebat Albertus pedeſtrem exercitum regioni, quippe quæ crebris paludibus & æſtuariis inciſa equeſtrem ferre non poterat. Locis plerisque ac oppidis receptis, Anno 1499. Harlingam cum Patre Henricus appulit, adactisque in fidem ſuam civibus de obſidenda Gröninga cogitabat. Sed re apud Dammum a Fuchſio minus ex Alberti ſententia geſta, annitente Friderico Badenſi eo-

B demque

demque Epiſcopo Tractectino VI. menſium inducias cum Gröningenſibus pactus eſt. *Chytr. Sax. Lib. III. p.* 100. *& Bohemus in vit. Alb.* Quibus omnibus cum non interfuerit Henricus ſolum, ſed ſua etiam virtute ac vigilantia momentum addiderit, ſubleſtæ utique fidei & alicujus adverſus optimum Principem invidiæ arguendus *Albertus Cranzius* eſt, qui *Lib. III. cap.* 23. *non totis præcordiis Henricum arma tractaſſe, ac, in medio præliorum æſtu, pugnantibus aliis, ſuis indulſiſſe amoribus*, affirmat. Quid? quod Albertus ad Comitia, quæ domi Lipſiæ indixerat abiturus, hunc ipſum Henricum ſibi per abſentiam in Friſia legavit, populoqve acri, vario, mobili ac ſubinde novas res molienti, Magiſtratum conſtituit, non obſcuro indicio, quantum in hujus filii virtute repoſitum haberet fiduciæ. Addidit tamen ex amicis quosdam, qui eundem, juvenem adhuc, nec imperio ſatis aſſvetum, conſiliis juvarent. *Vid. Chytr. l. c. & Ant. VVeckius in Deſcript. Dr. pag.* 126. Sed res longe aliter, ac ſperabatur, evenit. Alberti canos cum prudentia reverebantur Friſii, ut *Cranzius* ait *Lib. XIII. cap.* 25. Henrici e contrario juventutem contemtui habebant. Præterea omnium avertebantur animi, cum Patris ſui juſſu Harlingæ arcem exſtructurus,

rus,

Digitized by Google

rus, loci anguſtia tantæ molis magnitudinem non capiente, vicinas nobilium ædes, ad ſpacium amplificandum, dirueret, populumque exactionibus fatigaret. *Vid. Chytr. Lib. III. p.*[illegible]00. Ira igitur in furorem verſa, non ſolum quo pacto Saxonum jugum excuterent, ſed ipſum etiam Henricum de medio tollerent, ſententias conferebant. Præſertim cum alioqui indigne ferrent, exterum Principem Friſiis imperare velle, qui libertatis ſuæ literas a Carolo M. ſe accepiſſe, falſo licet, gloriabantur, ut *Cranzius* memorat *Lib. XI. c. 6.* Contractis igitur copiis Henricum Franeckeræ, quod inter Harlemum & Leovvardiam oppidum eſt, obſident, indigne omnino, ſi vivum capere potuiſſent, eundem tractaturi. Nimirum id catena ferrea docet, quam hoc fine, adjectoque in Rom. Imp. contumeliam geminæ aquilæ vexillo, cudi curaverant, quam etiamnum Dresdæ aſſervari *VVeck. l. c. p.* 60. commemorat. Tot nempe periculis eorum expoſita vita eſt, quorum ſubditi, metu potius, quam amore, in officio continentur. Henricus noſter in acie tutior fuerat, quam in caſtro. Hoſtium manus ſæpe effugerat, civium evitare vix poterat. Nec ullum, niſi in fortitudine Patris, conſilium reſtabat. Hic, quantis in angu-

ſtiis filii res verſarentur, cum cognoviſſet, feſtinatis itineribus e Saxonia per Geldriam in Friſiam contendit, rebelliumque ac perfidorum ad Bomſterzyliam quingentos cedit. Ex quo tanta formido Friſiorum animos inceſſit, ut, cauti ex temerariis facti, ſoluta Franeckeræ obſidione dilaberentur omnes, &, ferarum inſtar, audito belli ſtrepitu, latebras quærerent & ſpeluncas. Vid. *Bohemus & Chytr. ll. cc. & Cranz. in Sax. L. XIII. c.* 27. Erepto tantis diſcriminibus Henrico, Albertus Gröningam, toties rebellem, ſubjicere ſibi cupiens, dum de conditionibus tradendæ urbis agitur, in caſtris morbo corripitur Princeps, & Embdam delatus, non ita multo poſt excedit vivus. Quo morbi genere interierit, non usque adeo ſcriptores conſentiunt, Bohemus, cui multum tribuimus, febre ex continuis militiæ fatigationibus contracta, alii ex veneno, mortuum eſſe dicunt. Vid. *Camerarii carmen de hoc argumento confectum.* Hujus ab exceſſu cum hæſitaret fortuna, nec reditus annui alendo tantis ſumptibus exercitui ſufficerent, quo ſine tamen effrenis populus in officio contineri non poterat, Georgius & Henricus fratres incommodum iſthoc pertæſi, Maximiliano I. jus ſuum in Friſiam acceptis 200000. florenis ceſſerunt.

Vid.

Digitized by Google

Vid. Alb. Com. de Miſn. Tit. XIIX. p. 464. Noſter e Friſia redux, uti pietatem ac fidem erga Imperatorem, velut per hæreditatem, a Patre acceperat, ſic operam bellicam Maximiliano addixit. *Moll. A. Fr.* 1501. *& Albinus l. c. Tit. XVII. p.* 447. Mox tamen hujus eum conſilii pœnituit, domumque reverſus cum fratre Georgio de dividendis paternis ditionibus tranſegit. E quibus tamen præter Fribergam & Wolckenſteinium urbes, adjunctasque his præfecturas, exceptis tamen pecuniis, quæ ex metallis redibant, & 12000. florenos annuos, nihil obtinuit. Pignoris tamen loco ceſſæ ſunt Leucopetra, Eccardsberga, Hayna & Pirna, ſi a Georgio dicto die argentum non penderetur. *Vid. Ant. VVeck. Deſcr. Dr. p.* 455.

§. VI. Ad conjugium paulo ſerius animum appulit: Quippe quadragenario propior Catharinam Magni Ducis Mecklenburgici filiam duxit, cum qua Freibergæ Anno 1512. ſplendidiſſimas nuptias celebravit, quibus præter reliquos nobili genere natos XIV. Principes interfuiſſe leguntur. *Seckend. Comment. de Luther. Lib. I. P. II. pag.* 199. *Moll. A. F. ad A.* 1512. Ex hac, praeter fœmellas tres, totidem filios ſuſtulit, Mauritium nempe d. 21. Martii Anno 1521. paternarum

ditionum hæredem, & Caroli V. Imp. beneficio non ita multo poſt Electorem; Severinum Anno 1522. d. 28. Aug. magna præclaræ indolis indicia præbentem, ſed immatura morte anno ætatis XII. Oeniponte abreptum. *Vid. Fabr. Ann. Urb. Miſn. Lib. III. p.* 86. *&* 87. Auguſtum denique Anno 1526. d. 31. Julii Freibergæ natum nulla non virtute conſpicuum, pium, fortem, felicem, magnificum, &, ut verbo rem dicam, ſui nominis Principem. *Vid. Fabricius, Mollerus, aliique.*

§. VII. Suo in imperio talem ſe geſſit, ut cives illum ceu Regem venerarentur, ipſe invicem cives, ceu liberos Pater, amaret. Freibergenſes imprimis, quorum in curiam tribus ſaltem quatuorve ſatellitibus comitatus adſcendit. Ac, ne quid ad humanitatem deeſſet, opificum quandoque officinas ingreſſus clementi eosdem alloquio eſt dignatus. Vid. *Moll. A. F.* 1541. Divitias ſuas non immenſis argenti aurique ponderibus, ſed civium fide, multoties probata, æſtimabat, qua perinde ſe tutum firmumque arbitrabatur, acſi turres argento plenas, ut Henricus illuſtris, posſideret. Quare alienus ab omni avaritia nunquam, præter jus fasque, aliquid, quod civium ſuorum eſſet, expetiit, nunquam ſubditis ſuis immodicis exactionibus moleſtus fuit. Cum Geor-

Digitized by Google

Georgius Frater novum ex vino & cereviſia tributum poſceret, noſter longe meliori in ſuos animo ab his oneribus cives ſuos immunes eſſe juſſit. Quam quidem imperandi regulam, ut ipſe ſibi præſcripſerat, ſic tanta religione cuſtodiit, ut nec ſumma neceſſitate coactus ad imperandas pecunias induceretur. Elocanda erat A. 1533. filia natu maxima Æmilia, nec ſuppetebat tamen, unde promiſſa dos ſolveretur. Georgius, qui eam numerare ex pacto debuiſſet, reddere dedignabatur, neque tamen Henricus, ut hanc ſummam a civibus exigeret, potuit adduci. Senatus tandem ac populus Freibergenſis ſe interpoſuit, collataque pecunia, decem millia florenorum donavit, qua erga ſe, ſuamque illuſtrisſimam familiam pietate mirifice delectatus Noſter, ſimulque ad reddendam gratiam, quod quidem prolixe fecit poſtea, invitatus fuit. *Moll. A. F. ad annum* 1533. Ille autem ut in bonos clemens, ſic quoque in malos idonea ſeveritate acris erat. In Thuringia, auſpice Munzero, magno ſe ruſtici impetu movebant, magiſtratus imperiumque recuſantes frena mordebant, arces demoliebantur, ædes Deo ſacras deſtruebant, omniaque ſcelera, tanquam conceſſa venia, perpetrabant. Hoc itaque incendium ut extingverent

Digitized by Google

rent Georgius Dux Sax. & alii Principes exercitus in Thuringiam ducunt, & male ſanam cohortem digna clade afficiunt. *Sleid. Lib. V. pag.* 69. *ſeqq.* Dum vero hæc in Thuringia geruntur, Henrici regiones haud impar turbavit motus, qui ſacerdotibus Nobilibusve exitium & ultima quæque minitabatur. Huic ſe Henricus legibusque manuque armata oppoſuit, unumque ac alterum ducem alligatum palo in viſcera adacto multari tertium, cumque civem Wolckenſteinenſem capite plecti juſſit. *Moll. A. F. ad annum* 1525. Honeſtis quoque artibus conſulturus privilegiis munivit urbes, opificumque ſocietates optimis. Quam liberalis ac munificus fuerit erga ſacerdotes, quantoque ſtudio pauperes adjuverit, egregie ſancita oſtendunt. *A. cit. Chr. Th. Sect.* 2. *c.* 1. Moneta ne levioris pretii irreperet, ſaluberrime edictis cavit. *Ant. VVeck. Deſcr. Dr. pag.* 442. Latæ ſunt leges, quibus opificia exercentibus nimiæ interdicebantur feriæ, mercede ſtatuta ipſis æqua. Armorum uſus diebus feſtis interdicebatur, clanculariæ claudebantur ſcholæ; ipſe, ut fama publicis ſcholis major accreſceret, Rectori Freiberg. Gymnaſii Joh. Rivio, Weſtphalo, filios ſuos Principes tradidit erudiendos, quibus tunc ille Livii

vii Rom. Hiſtoriam prælegit. *Moll. Chr. Th. S.* 2. *C.* 9. *pag.* 293. De conſervanda inter omnes concordia admodum laborabat, terras novis metallorum acceſſibus augebat, easque multis ædificiis, imo urbe nova, ornabat. Nam cum anno 1520. in montanis ditionibus, qua illæ ad meridiem vergunt, novæ ſe prodidiſſent venæ argentiferæ, eum cupido inceſſit novæ urbis condendæ, atque Ulricum Rülium, Medicinæ Doctorem, & Conſulem Freibergenſem, cujus opera anno 1497. in Annaberga exſtruenda magna extiterat, fines plateasque apte ut deſcriberet, miſit. *Moll. A. F.* 1497. *&* 1521. Oppido nomen Mariebergæ tribuit, vel quod, quemadmodum Maria olim Annam, ſic hoc recens a ſe conditum oppidum Annabergam matrem haberet, vel quod ſperabat filiam, novellam urbem non minus optimi metalli feracem ac Annabergam & Vallem Joachimicum futuram. De quo *vid. Fabr. in carmine vol. Alt. Rer. Miſn. Albini* Berg-Chron. *pag.* 47. *& Moll. cit.*

§. VIII. De pietate vero Henrici noſtri quid dicam? quæ tanta fuit, ut, communi Hiſtoricorum ſuffragio, cognomen ex ea traxerit.

C Magna

Magna certe fuit in eo, etiam cum, Pontificiæ ſuperſtitionis immerſus tenebris, de vera colendi Dei ratione minus recte ſentiret. Mos erat olim, inter Principes, ut loca, ſanctorum reliquiis conſpicua, frequentes adirent, ſibi fortasſis ex his peregrinationibus ad certum tempus veniam peccatorum, vel in fide incrementum, polliciti. Hoc, ſicut apud alios, ſic apud Saxoniæ Duces, tunc invaluerat. Itaque Henricus, majorum & Patris exemplum ſecutus, ſanctam peregrinationem Anno 1498. in Palæſtinam ſuſcipit, ſepulchrumque Chriſti viſitans, equitis accipit inſignia, & alia, quæ propoſuerat, exequitur. Quibus peractis de reditu in patriam cogitat, multaque, & terra & mari, emenſus pericula divino auſpicio ſalvus in Friſiam reductus eſt. Pari devotione aliud iter, e Friſiorum manibus ereptus, ut Deo quaſi vota exſolvat, ad D. Jacobi fanum, quod Compoſtellæ in Gallicia celebratur, ſuſcepit, magna in Jacobum, ut quidem opinabatur, liberalitate uſus. Centum enim aureos in ara eidem ſacra obtulit, hæc addens verba, ut *Seckend. l. c. p.* 198. *&* 199. memorat: Ego quidem tibi, in cujus honorem hanc peregrinationem ſuſcepi, hæc offero, ſed ſi patiaris

tiaris illa, a nebulonibus iſtis, clericos templi intelligens, tibi auferri, ero excuſatus. Conf. *Albin. Comment. in Miſn. p.* 454. Sic quidem ille Pontificiorum aliquantum deluſus eſt artibus; ſed ſimul ac de D. Lutheri doctrina edoctus fuit, ſeipſum reprehendit. Lutherus enim Evangelium tenebris multis obductum, per Dei gratiam, tandem luci ſuæ reddiderat, adeo, ut multi, ejus dulcedine capti, papiſticas ſuperſtitiones averſari inciperent atque contemnere. Henricus cum conjuge Catharina idem fecit, deteſtatusque bullas Pontificum, a Luthero petiit, ne vacillantem ſeſe ac dubium confirmare per literas recuſaret. Idque ſe feciſſe ſcripta ad Henricum epiſtola d. 7. Martii, Lutherus ipſe commemorat *L. I. Epiſt.* 219. Edicto autem Wormatienſi ac Georgii Fratris minis territus, qui tum in Miſnia & Thuringia, quæ ipſi parebat, non carcere, non mulctis tantum, ſed proſcriptionibus etiam & ſuppliciis, ſæviebat, & ad capitalia etiam deſcendebat, progreſſus non eſt ulterius. *Seckend. Hiſt. Luther.* §. 110. & 157. *p.* 273. & *p.* 397. Quin imo, ut ſævienti adverſus Lutheri doctrinam fratri non nihil concederet, tres nobiles virgines e Conjugis gynecæo, quæ Lutheri

 libros

Digitized by Google

libros legerant, invitus licet, ejecit, quas per literas poſtea 1523. Lutherus ſolatus, culpam omnem in Stehlinum, Cancellarium, transtulit, *Luth. Tom. I. VVitt. f.* 187. Sed nullus gladius, crudelitas nulla morari curſum Evangelii poterant. Decreſcebat indies clericorum autoritas, Freibergæ imprimis, ubi nato forte vitulino monſtro, cucullato capiti non multum abſimili, vulgus Pontificiæ tyrannidis dudum pertæſum, clericos inſectandi occaſionem arripuit. Quo facto, annitente Decano & Conſiliario Aulico, Ragewizio, equidem de non imminuendis clericorum honoribus edicto publico agebatur: ſed ſurdis narrata fuit fabula. In tantum diſcrimen Pontificis fama erat adducta, ut cives Freibergenſes, apud quos Henricus ſedem fixerat, non probroſis modo verbis afficerent monachos, ſed & iis, quæ ad vitam ſuſtentandam ſpectarent, denegarent. Quare denuo, quæ interdicta fuerant, reditusque Eccleſiaſtici urgebantur, omnis diebus prohibitis carnium uſus interdicebatur, rei quoque hujus delicti, ut putabant, captivi tenebantur. *Moll. Chr. Th. Fr. p.* 215. Hoc vero irritavit magis animos, quam compeſcuit, quos puritatem religionis jam antea ſpirantes

Digitized by Google

rantes negata eadem magis etiam inflammavit. Igitur alii Wittebergam petebant, publicis ſignis ſuam confeſſionem manifeſtabant alii, alii cordatiorum adibant ipſum Henricum, atque, ut religionis liberum concederet exercitium, humillime precabantur. Sed & ii repulſam ferebant, quia ipſi Henrico non ſuo rem arbitrio adminiſtrare licebat, ſed fratris, cujus impulſu miſeris, & veritatem Evangelii anhelantibus, civibus dira quæque ac peſſima denunciabantur. Henricus, qui clam hactenus quodam cum metu Lutherum amaverat, cives, qui carnes temporibus vetitis comederant, clementius habuit, atque, ut a Georgio Schumanno, Dominicano, ſub utraque ſpecie ſacramentum cœnæ diſtribueretur, permiſit, *vid. Seckend. Libr. I. parte alt. pag.* 199. neque tamen his acquieſcebant mentes æternæ veritatis cupidiſſimæ, quæ, velut ex ſpicilegio, doctrinarum cœleſtium jucunditatem edocti, in plenam earum meſſem admitti ſe poſtulabant. Commode tunc temporis accidit, ut Georgius, Brandenburgenſis Marchio, conſtans veræ religionis aſſertor, nuptias Freibergæ cum Æmilia, Henrici filia, celebraret. Hic, ut ipſe Auguſtanam confeſſionem Cæſari tradiderat,

Digitized by Google

rat, ſic quoque, ut Henrici ditionibus libertas concederetur, ſolicitabat ſocerum. Multum quoque Antonius Schönbergius conferebat, eques eruditione & pietate clariſſimus, quem a Georgio expulſumHenricus exceperat, omniumque arcanorum participem fecerat. *Moll. Chr. Th. Fr. p.* 219. Nec ſuæ parcebat operæ Catharina, raræ pietatis exemplum, quæ, prout amore apud conjugem plurimum poterat, ſic civium de indulgendo purioris religionis exercitio crebro repetitas preces commodo tempore explicabat. Nec parum rem juvit Joh. Fridrici Electoris Sax. autoritas, qui, cum anno 1534. Freibergam veniſſet, Henricum, ut Principum Cizæ ad Elyſtrum inſtituto conventui intereſſet, fœderique ſimul Smalcaldico ſubſcriberet, perſuadere conatus eſt. *Chytr. Sax. Lib. XV. pag.* 387. Sic tandem omnibus inimicitiis ac periculis, quæ inde exſurgere poterant, contemptis, publice doctrinam veram profeſſus, civibus ſuis plenarium illius exercitium anno 1536. conceſſit. *Moll. Chr. Theat. S.* 2. *c.* 1. *p.* 220. Quod ubi Lutherus Wittebergæ comperit, rogatu Principis M. Jac. Schenckium ad eundem miſit, cujus opera in repurgandis Eccleſiis ordinandisque ritibus uteretur.

retur. Hujus adventu tanta rerum facta eſt permutatio, ut, qui antea pertinaciſſime ſuperſtitionem Papiſticam defenderant, nunc eandem vel execrarentur, & meliora ſtatuerent, vel ad Bohömos profugerent. Neque tamen Schenckius, quem initio præ ſe ferebat, ardorem, conſtanter retinuit. Lucri cauſa ſacerdotes ordinabat, nec rerum Sacrarum ſcientia imbutos, nec ad eam idoneos, Islebium & Antinomos ſequebatur, verbis in ſermone publico legis autoritati derogantibus utebatur, adverſarios denique ad maledicendum, ac de ſiniſtro reformationis ſucceſſu triumphandum, invitabat. Exinde Henricus, ne contagium in plures emanaret, Autorem ab officio removens, novos accerſebat Theologos, qui majorem puriſſimæ doctrinæ operam navarent. Hi errores ſuperſtites emendabant, abolenda deſtruebant, atque adeo ad exoptatum finem, quæ intenderant, perducebant. *vid. Aut. cit. p. 225.* Quid vero ad hæc Georgius? Hic ingentem irarum molem animo ſuo concipiens, fratri optimo diras, Freibergenſibus exitium, minabatur, gratia, qua utroſque hactenus complexus fuerat, in iras verſa. Et armis forſan eos ad antiquæ religionis officium addu-

adduxiſſet, niſi a fœdere ſibi Smalcaldico, jam tum præpotenti ac firmo, ſibi timuiſſet. Noſter interea cives ſuos bono animo eſſe juſſit, omnemque in Deum collocare fiduciam. Ipſe, divino nixus præſidio, adverſus omnem fortunæ impetum conſtantia ſeſe præmuniverat. Interim Johannes, Georgii Filius, Patre ipſo ſuperſtitionum Papiſticarum tenacior, Anno 1537. inopinata morte decedit: Fridericus, qui e maſcula ſobole ſolus reſtabat, dum, vivo adhuc patre, ſuſcipere faſces, civesque ac ordines, peractis cum Eliſabetha Mansfeldica nuptiis, in fidem ſuam adigere meditatur, inopinato obit. Atque ſic tandem evenit, ut ampliſſimæ fratris ditiones, ad ſe, ne cogitantem quidem, hæreditatis jure redirent. Georgius vero tot domeſticis funeribus caſtigatus, nihilominus in Papiſticam ſuperſtitionem intentus, quo pacto laboranti illi ſuccurreret, multa conſilia conquirebat. Nunc de aſciſcendo Ferdinando, Bohömiæ Rege, nunc de advocando Mauritio, Henrici filio, cogitabat. Quem tamen, data in matrimonium nuru ſua, ſimul in Pontificis fidem adigi cupiebat. *vid. Ant. VVeck. Deſc. Dr. p.* 128. 130. 307. Multis tandem hortantibus, fraterni juris memor, Henrico per

lega-

legatos denunciat, ſe hac lege ipſum filiosque hæredes ſcripturum, ſi veteres in Eccleſia ritus retinerent, & quæ mutaſſent, priſtino ſuo ſtatui redderent, alias fore, ut ad Imperatorem & Regem Rom. tota provinciarum multitudo tranſiret, donec agnatorum unus conditiones impleret. Nec omittebant legati, pro ſua facundia, quicquid ad perſvadendum idoneum judicabant, proponere. Nunc ſoli fertilitatem, nunc foſſarum metallicarum largiſſimos reditus, ſplendorem urbium, vicorum multitudinem, auri argentique facti infectique copiam prædicabant, quæ omnia Henricus conſequi poſſet, dummodo precibus Georgii ac poſtulatis hoc daret, ne quid in religione mutaret. Quid vero ad hæc omnia Noſter? Quæſtum exiſtimabat magnum, pium ſuaque ſorte contentum eſſe:. Idem igitur legatis reſponſum dabat, quod olim Salvator noſter omnium regnorum poſſeſſionem oſtentanti diabolo. Neque vero diſſimulabat, malle ſe cum chariſſima ſibi conjuge omnibus ſpoliatum bonis vel oſtiatim rogare ſtipem, ac verbi divini ſolatio frui, quam, maximas licet poſſeſſiones conſecutus, DEVM offendere. *Sleid. L. XII.*

Digitized by Google

L. XII. p. 203. Quo facto tulit pietatis fructum. Prius enim, quam legati redierunt, Georgius, condito nondum teſtamento, deceſſit, Noſtrumque omnium ditionum ſuarum hæredem reliquit. Henricus, cognita fratris morte, eodem illo die Dreſdam ingreſſus, ſacramento ſibi cives devinxit, reliquosque ſubditos tum ipſe, tum per legatos, in fidem ſuam adegit, ampliſſimarumque provinciarum hæres priſtinam fortunam cum meliore mutavit. Nimirum quod *Virgilius Æneid. VI. ſub finem* de Numa Pompilio ait: Curibus parvis & paupere terra miſſus in imperium magnum. Nec poſſum, quin obiter hic inſpergam, quod *Fauſtus in Expl. Stemm. Sax. p.* 249. de Henrico noſtro commemorat. In ejus commilitio, inquit, quempiam vaticinandi artem ore mercenario vendentem fuiſſe ſatellitem; qui in Friſia per lineamenta omnia Henrici corpus in caſtris curantis ſolicitam mentem curioſosque oculos duxerit, tandem ſciſcitanti Henrico, quæ tam ſecreta æſtimatione penſitaret? reſpondiſſe: Fore, ut omnino totam provinciarum Patris molem ſit adepturus, Ducem vero huic reclamaſſe commotum, ac, ut ſibi ſua habe-

haberet vaticinia, juſſiſſe. Interim non hoc quidem, ſed DEO ſic volente, hæc accidiſſe, lætamur maxime. Adſuit tunc temporis Joh. Fridericus Princeps Elector, &, ubi neceſſe fuit, conſilia contulit, recentique imperio autoritate ſua ſubvenit. *Sleidanus Lib. XII. Comment. de ſtatu Relig.* Simul ac vero pleniſſimas faſces Henricus ſuſcepit, abrogata paſſim ſuperſtitione Papiſtica, rectum verumque DEO cultum fieri juſſit, modumque, quem in diſponendis Eccleſiæ rebus ſequerentur, præſcripſit, & pro exhibito beneficio Numini ſolennes ſupplicationes decrevit. *Dreſſerus in Chron. Sax. p. 578. Ant. VVeckius Dreſd. Deſcr. p. 298. & 299. Fabr. Chytr. Sleid.* Hujus rei fama ad Ferdinandum, qui tunc pro Imperatore in Germania erat, perlata, legatos ad Henricum miſit, qui eum precibus primo, mox, niſi reſipiſceret, juſſis minisque, ne quid in recepta hactenus religione mutaret, inducerent. Noſter forti præſentique animo, nihil ſe hactenus ſuſcepiſſe, reſpondit, cujus rationem DEO, Cæſari, & Concilio reddere non poſſit, ſperare autem ſe, neminem adeo in ſe iniquum fore, ut ſibi, quid facere, quid

 omitte-

omittere, debeat, præſcribere, aut in ſuo ſe jure interpellare, velit. *vid. VVeck. Deſcr. Dr. p.* 299. *&* 309. Cæterum, cum facile prævideret, quanta olim tempeſtas, in fœdus Smalcaldicum, cui nomen dederat, detonatura eſſet, nuntium eidem tempeſtive miſit, & ſe ditionemque ſuam impendenti exitio ſubduxit. *vid. Chytr. Sax. p.* 393.

§. IX. Tali modo cum per varios casus, per infinitos labores, per tanta pericula ætatem ad annum ſexageſimum & octavum perduxiſſet, atque ad ſenectutem opibus, honore, fortuna, ſi divina imprimis ſpectes, creviſſet, in morbum incidit, ex quo cum aliquas ſeptimanas conſumſiſſet, Anno 1541. d. 18. Aug. in arce Dreſdenſi, a Fratre exornata, non ſine maximo piorum dolore mortalitatem exuit, tertio poſt anno, quo fratri in provinciis ſucceſſit. *VVeck. p.* 404. *Fabr. Rer. mem. Sax. p.* 322. Morti vicinus, cum quæreretur, in quo ſpes ſuas defigeret, cujusque ſe meritis tueretur: Chriſti, inquit, neque enim meliorem mihi Patronum invenerim. Qua vero gratia tum ſibi ſubjectos omnes, tum Freibergenſes

Digitized by Google

genſes imprimis ac ſpecialiter, ſit proſecutus, nullum fortius adducere teſtimonium poſſumus, quam, quod mortuus nullibi, niſi Freibergæ, quieſcere voluit. Freibergenſes, dicebat, meos, DEO mihique fidiſſimos ſemper inveni; Nolim itaque ab his abſtrahi: intra ipſorum mœnia dormitorium habebo. *Mollerus A. F.* ad A. 1541. Feretro igitur impoſitum funus, celebratis Dreſdæ exequiis, Freibergam deductum, atque in Cathedrali templo tumulo ſuo illatum eſt. Neque, qui hunc ſecuti ſunt Principes, Electorali etiam dignitate aucti, alibi, quam Freibergæ, ſepulti ſunt, adeoque hanc urbem tum ſeceſſu quandoque ſuo, tum monumentis ac conditoriis nobilem reddiderunt. Mauſoleum ipſum tres cubitos & 40. longum, cui inde ab Henrico, XXX. novem funera ſunt illata, tota nunc in Germania eſt celebre, &, quantum Freibergenſium virtuti Sereniſſimi Principes tribuant, luculentum indicium. *vid. Schirmerus in Deſcr. Mauſolei & Moll. Th. Chron. Freiberg. Sect.* 1. *cap.* 8.

§. X. Provincias Henricus ſuas, vivus ad-

huc, filio majori natu, Mauritio, tradidit, qui, auctam Electorali dignitate familiam, cum ipſe ſine liberis eſſet, Auguſto Fratri propagandam, una cum ditionibus omnibus, reliquit, a quo, non interrupto ſuccedendi ordine, ad Fridericum Auguſtum, qui nunc feliciter rebus præeſt, ſunt devolutæ. Qui, ut quam diutiſſime feliciſſimeque imperet, natumque ex ſe tot ampliſſimarum provinciarum hæredem quam primum videat, DEVM precamur!

Digitized by Google